

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

РОЗВИВАЄМО ГРОМАДЯНСЬКІ КОМПЕТЕНТНОСТІ: ДРУГИЙ КЛАС

Тема
РУХ І ЧАС

**НАВЧАЛЬНО-
МЕТОДИЧНІ
МАТЕРІАЛИ**

Київ – 2019

Авторський колектив: Банах О.В., Боярчук О.І., Кравчук Л.В., Мирошниченко Т.І.

За загальною редакцією

Бібік Н.М., доктора пед. н., головного наукового співробітника відділу початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України, академіка Національної Академії педагогічних наук України.

Софій Н.З., канд. пед. н., доцента кафедри спеціальної психології, корекційної та інклюзивної освіти Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка.

Рецензенти:

Назаренко Г.А. – доктор педагогічних наук, професор, проректор КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Товкало М.Я. – канд. філол. н., заступник директора Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Навчально-методичні матеріали для педагогів та батьків учнів другого класу із формування громадянської компетентності розроблено Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» у рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст матеріалів є винятковою відповідальністю Pact та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.

Розвиваємо громадянські компетентності:

другий клас / За ред. Н.М. Бібік, Н.З. Софій. – Київ:

2019 / Режим доступу www.ussf.kiev.ua

Навчально-методичні матеріали для педагогів та батьків другокласників із формування громадянської компетентності є додатковими навчально-методичними матеріалами до чинних Модельних навчальних програм для другого класу. Це ресурс із конструювання освітнього процесу з акцентом на формування громадянської компетентності учнів Нової української школи.

Пропоновані матеріали мають на меті формувати в дитини власну ідентичність і готовність до змін через вироблення поваги до себе та інших, толерантне ставлення до культурного різноманіття та розбіжності суджень, набуття досвіду взаємодії і співпраці, обмірковування прийнятих у класі, школі, місцевій громаді соціальних норм, а також через активну участь у житті цих спільнот та усвідомлення відповідальності за свої вчинки.

Представлені завдання створено для використання відповідно до структури Модельних навчальних програм Нової української школи. Активні практичні вправи, інформаційні повідомлення, дискусійні та дослідницькі запитання, завдання для індивідуальної та групової роботи ґрунтуються на конструюванні знань, використанні досвіду дитини і відображають діяльнісний підхід до освітнього процесу.

Уміщені види навчальної діяльності з формування громадянської компетентності учнів другого класу можуть бути орієнтиром для роботи педагогів та корисними матеріалами, які допоможуть батькам другокласників глибше зрозуміти шкільні теми, щоб налагодити спільну роботу з дітьми – обговорювати ті проблеми, які цікавлять школярів, розробляти проекти, разом досліджувати навколишній світ.

ISBN 978-5-459-00530-1

ББК 32.973.2-018

ББК 32.882.9

УДК 004.451

ISBN 978-1430226598 англ

© Pact Inc., 2019

© Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2019

ПЕРЕДМОВА

Зміни, що відбуваються в сучасній освіті, спонукають нас до розуміння надважливості **цінностей громадянської освіти**. Усе більше звертаємося до понять, що лежать в основі побудови навчання на цінностях: **відповідальність, рівність, права людини, демократія, повага до різноманіття, повага до людської гідності**. Усе глибше обговорюємо їх практичне значення й користь, приходимо до спільного розуміння їхньої сутності, усвідомлюємо, чому вони важливі для кожного громадянина, кожної громадянки.

Як організувати цікавий і захопливий освітній процес сучасного формату, спрямований на формування громадянських компетентностей дітей і їхніх рідних? Відповіддю на це запитання будуть матеріали, розроблені в межах проекту, на допомогу педагогам та родинам учнів. Вони підкажуть крок за кроком, як інтегрувати громадянську освіту у щоденне навчання учнів початкових класів, сприятимуть поглибленню знань, розвитку вмінь і формуванню цінностей.

Працюючи із пропонованим ресурсом, діти ще з початкової школи щоденно набуватимуть практичного досвіду демократичного громадянства. Навчаючись у групах, обговорюючи актуальні питання, розв'язуючи проблемні ситуації, учні розвиватимуть уміння і навички взаємодії і співпраці, критичного мислення, демократичної участі, відповідальності, усвідомлюватимуть цінності свободи і прав людини. Такі системні практичні дії сприятимуть **формуванню способу мислення і поведінки учнів та учениць на основі цінностей демократії**. Інтегрований підхід до організації освітнього процесу відповідно до чинних Модельних навчальних програм допоможе вчителям змодельовати життя за межами класу. Щоб, не ламаючи природу дитини, вчити, виховувати і розвивати її, потрібно усвідомити, що дитина буде вчитися тоді, коли їй цікаво, коли вона в безпеці, коли матеріал поданий зрозуміло, емоційно, і щонайважливіше, він є у сфері зацікавлень дитини.

Посібник зосереджує увагу на тому, що кожна людина (і дитина зокрема) живе та діє серед людей, дотична до історичної і культурної спадщини, причетна до її творення, є часткою шкільної та місцевої громади, усвідомлює власну ідентичність і згодом набуває глибинного розуміння себе як громадянина України та Європи.

Педагоги зможуть використовувати подані у посібнику матеріали як основні або додаткові. Пропоновані розробки містять найрізноманітніші практичні вправи, дискусійні та дослідницькі запитання, які мають спонукати дитину до глибшого вивчення окремих проблем. Така активність потребує співпраці щодо збору відомостей «усної історії», реалізації завдань, які вимагають допомоги батьків або залучення інших дорослих.

Матеріали для читання, навчальні вправи для роботи в групах зазвичай супроводжуються природною для дітей діяльністю – фантазуванням, малюванням малюнків, обговоренням або іншими видами перетворення інформації. Кооперативне навчання на основі інформаційних повідомлень занурюють учнів у ситуації, коли вони виявляють різноманіття і розбіжність суджень, набувають самостійного досвіду співпраці через обмірковування прийнятих у класі правил взаємодії або соціальних норм поведінки в місцевій громаді.

Значна кількість вправ і завдань, про що відзначають педагоги-практики, спрямована на усвідомлення відповідальності за власні вчинки, спонукають до безпосередньої участі в ситуаціях, у яких формуються вміння домовлятися з однолітками для вирішення проблем класу або іншої спільноти.

Важливим у роботі з матеріалами посібника є акцент на формування в учнів власної ідентичності та готовності до змін через вироблення поваги до інших, толерантного ставлення до культурного різноманіття в колі дружної до дитини спільноти. Пропоновані розробки дають змогу це зробити з цілковитою впевненістю у позитивному результаті.

Щасливе навчання дітей та ваше щасливе вчителювання залежить від вас, дорогі вчителі.

Пам'ятайте, Ви вчите дитину не для школи, а для повноцінного життя, яке вона прикрашатиме своїм сумлінням і добрими вчинками в ім'я України.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчально-методичні матеріали, які допомагають формувати громадянські компетентності учнів другого класу, розроблено за проблемно-тематичним підходом відповідно до структури Модельних навчальних програм Нової української школи. Кожна тема містить такі частини: орієнтовні дослідницькі / проблемні запитання, завдання до теми, очікувані результати теми, очікувані результати учіння для учня, опис видів навчальної діяльності, через опрацювання яких учні досягають очікуваних результатів, використані і рекомендовані джерела, зокрема електронні ресурси.

Види навчальної діяльності, запропоновані в рамках кожної теми, представлені через практичні вправи, інформаційні повідомлення, дискусійні та дослідницькі проблеми, кейси, матеріали для читання, завдання для роботи в групах, самостійної роботи, завдання для батьків (завдання для дитини із залученням батьків), які супроводжуються малюнками, картками, медіаматеріалами тощо.

Кожен вид навчальної діяльності супроводжується докладним описом та переліком орієнтовних навчально-методичних ресурсів, призначеним заощадити час педагогові на пошуки, й одночасно матеріалами, які можуть використовувати батьки для глибшого розуміння теми, надання допомоги дітям у її засвоєнні, спільної роботи, обговорення, розроблення проектів тощо.

Проблемні запитання, представлені до кожної теми, групуються відповідно до 4-х компонентів, які повторюються в кожній темі та забезпечують системність навчання: *пізнання себе; пізнання соціуму; пізнання природи; конструювання нових знань, рефлексія.*

Серед представлених тем такі:

ТЕМА 1. «ЗМІНИ»

Матеріали теми охоплюють ключові проблеми: формування в учня / учениці власної ідентичності та готовності до змін через вироблення поваги до інших, толерантного ставлення до культурного різноманіття і розбіжності суджень, набуття досвіду взаємодії та співпраці через обмірковування прийнятих у класі, школі і місцевій громаді соціальних норм, активна участь у житті цих спільнот та усвідомлення відповідальності за свої вчинки, співпраця з однолітками для вирішення проблем спільноти.

ТЕМА 2. «СПОСОБИ ПІЗНАННЯ»

Матеріали інтегрованої теми «Способи пізнання» спрямовані на формування в дітей розуміння, навіщо людина пізнає світ і що їй у цьому допомагає. Наприклад, різноманітні назви несуть у собі певну інформацію. Однією з таких назв є прізвище. Діти зможуть пояснити, навіщо людям прізвища, що таке «родове прізвище», як утворились їхні прізвища, що вони означають, чому так важливо виявляти повагу до свого прізвища та прізвищ інших людей, і зможуть демонструвати це у повсякденному житті. Діти дізнаються, що джерелом інформації може бути також і колір, як, наприклад, червоний колір світлофора або Червона книга. А ще для пізнання світу людині потрібні важливі якості, такі як спостережливість, уважність, цікавість.

ТЕМА 3. «ТЕРИТОРІЯ»

Виконуючи запропоновані завдання з теми, учні не лише усвідомлюватимуть унікальність території своєї батьківщини і Батьківщини, а й розумітимуть, що замало просто жити на певній території і любитися красою її краєвидів, а потрібно щодня дбати про неї, бути активним і свідомим патріотом, громадянином. Завдяки інтерактивним вправам учні спостерігатимуть і переконуватимуться, що всі ми відрізняємось один від одного уподобаннями, поглядами, національністю, вірою, що кожна людина неповторна і кожна є скарбом для свого народу, і де б ми не мандрували, ми представляємо не лише себе, а й свій народ і рідну країну. Учні складатимуть і розповідатимуть історії про цінності, міркуватимуть і дискутуватимуть про «відповідальність за тих, кого приручили», тих, хто живе поруч із нами на цій ж території. А також задумуються: «А який особистий внесок у покращення життя безпосередньо у своєму населеному пункті я зробив, роблю, можу зробити?». І шукаючи шляхи вирішення суспільних проблем уже сьогодні, формуватимуть відповідальність, виявлятимуть гро-

мадську ініціативу для розв'язання актуальних питань на своїй території, на місцевому рівні та рівні держави.

ТЕМА 4. «СПІЛЬНОТА»

Пропонований зміст цієї теми розкриває сутність проблем шкільної спільноти, прав у школі, обов'язків учнів перед шкільною громадою, вироблення правил співпраці у класі, формування цінностей, якими люди об'єднані в суспільстві. Матеріали орієнтовані на формування в учня/учениці власної ідентичності й готовності до змін через вироблення поваги до інших, толерантного ставлення до культурного різноманіття та розбіжності суджень, набуття досвіду взаємодії і співпраці через обмірковування прийнятих у класі, школі, місцевій громаді соціальних норм, активну участь у житті цих спільнот та усвідомлення відповідальності за свої вчинки.

ТЕМА 5. «ВАРТІСТЬ І ЦІННІСТЬ»

Під час роботи над інтегрованою темою «Вартість і цінність» учні дізнаються, що таке цінність, чому і яка праця є цінною, чому є цінним те, що люди створюють разом, що впливає на якість виконання того чи іншого завдання, навіщо потрібні мрії, у чому їх цінність і що допомагає людині здійснювати свої мрії. Важливо, щоб діти не тільки зрозуміли, навіщо людям трудитися, що від власного ставлення до праці залежить успіх і добробут людини, а й могли навести приклади із реального життя: свого, своїх рідних, сусідів тощо.

ТЕМА 6. «ХОЧУ, МОЖУ, ТРЕБА»

Завдання, запропоновані в межах теми, орієнтовані на формування в учнів відповідальності, упевненості в своїх силах, ощадливості й поміркованості, усвідомлення ролі знань та ініціативи у громадському, особистому житті й подоланні життєвих перешкод, усвідомлення своєї унікальності як особистості, почуття власної гідності. Виконуючи завдання, діти аналізуватимуть свої звички, дискутуватимуть про бажання, потреби, мрії людей, обговорюватимуть спільні й індивідуальні цінності, можливості, повноваження та відповідальність самоврядних органів своєї класної громади, змінюватимуть правила, пояснюватимуть необхідність їхнього дотримання.

ТЕМА 7. «ІДЕЇ – ВИНАХОДИ – ВІДКРИТТЯ»

Матеріали теми орієнтовані на формування в учня / учениці впевненості, відповідальності, бажання змінити світ на краще, усвідомити роль природи у винахідництві, підвести до розуміння, що діяльність винахідників покращує якість життя, а спостереження за об'єктами живої та не живої природи, предметами, може спонукати до нових ідей та винаходів. Виконуючи завдання, діти вчаться аналізувати, спостерігати, порівнювати, узагальнювати, зацікавлюються дослідженнями та експериментами, вчаться критично мислити, приймати ідеї інших та висувати свої, розглядати природу як скарбницю винаходів.

ТЕМА 8. «РУХ І ЧАС»

Усе довкола перебуває в русі, усе зазнає змін із часом. Що таке час? Ми всі відчуваємо плинність часу, але пояснити словами, що це, непросто. Запропоновані види діяльності дають змогу дітям зрозуміти, відчути цінність руху та часу – для кожного особисто, для природи і суспільства загалом. В рамках активностей діти дискутуватимуть, чи можна подорожувати в часі, зробити добру справу за одну хвилину, що потрібно намагатись робити швидко, а з якою справою не можна поспішати, чому так багато одиниць виміру часу, звирятимуть свій «біологічний годинник». Учні розкладатимуть на часовій шкалі свій вчорашній день й аналізуватимуть, що найкращого і цінного було в цьому дні, а скільки часу було згаяно, втрачено, що важливе варто зробити сьогодні, а що запланувати на завтра.

***Крок за кроком ми рухаємося в часі – у майбутнє.
І тільки від нас залежить, як ми скористаємося цими ресурсами
і витворимо себе й нашу державу!***

ТЕМА: «Рух і час»

	Навчальна діяльність	7
1	Вправа «Очікування, сподівання»	12
2	Практичне завдання «Часова шкала мого дня». Робота в парах «Одиниці вимірювання часу»	12
3	Бесіда з учнями «Чи пунктуальність – це цінність?»	14
4	Вправа «Вік людини»	14
5	Інтерв'ю з однокласником: «Скільки часу ти?..», «Що потрібно намагатися робити швидко, а з якою справою не можна поспішати?»	16
6	Гра-руханка «Рухайся і замри!»	17
7	Заняття «Відчуття часу»	18
8	Дослідження «Які документи я маю?»	22
9	Крісло автора «Час у сімейному колі»	22
10	Критичне слухання тексту Наталі Забілої «Ластівки»	22
11	Гра «Великодні зустрічі»	23
12	Міркування-обговорення «Що означають ці вислови»	24
13	Дискусія «Час». Вправа «Займи позицію»	25
14	Мозковий штурм «Коли не можна гаяти часу»	25

Орієнтовні дослідницькі/проблемні запитання:

Як пов'язані час, рух і життя людини?

Що таке «біологічний» годинник?

Що свідчить про пробудження природи?

Завдання:

1. Розвивати розуміння фізичного та історичного часу.
2. Розвивати пунктуальність учнів.
3. Формувати громадянські компетентності.
4. Створити умови для цікавого та радісного навчання.
5. Допомогати дітям міркувати над цінностями: часу, пунктуальності, спілкування у сім'ї, родині, класі.
6. Сприяти вияву ініціативності в учнів, взаємодії у парах та малих групах.
7. Залучати до участі в житті родини, класної спільноти.
8. Навчати активного слухання в умовах усного спілкування.

Очікувані результати:

Учні **знатимуть**:

- ✓ що час, рух і життя людини взаємопов'язані;
- ✓ чому важливо бути пунктуальним;
- ✓ що час впливає на кожного з нас;
- ✓ що життя кожного покоління відрізняється від життя іншого;
- ✓ що існує «біологічний годинник»;
- ✓ які документи «розповідають» про особу;
- ✓ що в житті часто трапляються ситуації, коли не можна гаяти часу або не можна поспішати;
- ✓ чому зберігати природу – обов'язок кожного;

та **вмітимуть**:

- ✓ орієнтуватися в часі;
- ✓ пояснювати, що зміни відбуваються в організмі людини;
- ✓ проводити інтерв'ю з однокласниками;
- ✓ вести діалог на теми часу;
- ✓ пояснювати, які зміни відбуваються в природі з настанням весни;
- ✓ уважно слухати в умовах безпосереднього спілкування;
- ✓ взаємодіяти в парах і групах для досягнення цілей;
- ✓ розповідати про дитинство своїх старших родичів;
- ✓ знаходити інформацію із прослуханих текстів;
- ✓ сприймати різні погляди на предмет обговорення.

Загальні очікувані результати навчання учнів другого класу, спрямовані на формування громадянських компетентностей

Приклади навчальної діяльності	Очікувані результати учіння	Дескриптори компетентностей для демократичної культури
 1 Вправа «Очікування, сподівання»	Пояснює, чому важливо мати очікування, сподівання від навчальної діяльності. Розмірковує над важливістю здійснення очікувань. Зіставляє очікування-бажання і здійснення очікувань.	Може висловити свою думку на задану проблему. Уважно прислухається до різних думок. Може критично відображати власні цінності та переконання. Може описати свою мотивацію. Висловлює впевненість у своїй здатності бути успішним.
 2 Практичне завдання «Часова шкала мого дня». Робота в парах «Одиниці вимірювання часу»	Встановлює, спираючись на власний досвід, послідовність подій у часі (раніше/пізніше, до/після, давно, у минулому, теперішньому, майбутньому). Пояснює (спираючись на власний досвід і думку старших), навіщо людині знати точний час, бути пунктуальним. Розпитує старших людей про минуле. Досліджує та пояснює, як змінюється людина впродовж життя. Об'єднується з іншими дітьми у пари для навчання.	Демонструє, що він/ вона думає про те, чи інформація, котру він/ вона використовує, правильна. Уважно слухає інших людей. Просить промовця повторити, що було сказано, якщо щось було незрозумілим.
 3 Бесіда з учнями «Чи пунктуальність – це цінність?»	Пояснює (спираючись на власний досвід і думку старших), навіщо людині знати точний час, бути пунктуальним. Досліджує та пояснює, як змінюється людина впродовж життя.	Демонструє пунктуальність. Виконує особисті зобов'язання перед іншими вчасно. Вкладається у визначені часові рамки.
 4 Вправа «Вік людини»	Встановлює, спираючись на власний досвід, послідовність подій у часі (раніше/пізніше, до/після, давно, у минулому, теперішньому, майбутньому). Пояснює, як змінюється людина впродовж життя. Підтримує аргументами власні думки. Переконує у важливості поваги до інших, спираючись на власний досвід. Встановлює, чим його/її дитинство відрізняється від дитинства старших родичів. Пояснює, що життя кожного покоління відрізняється від життя іншого.	Дає можливість іншим висловити свою думку. Стверджує, що права людини завжди слід поважати та захищати. Виявляє готовність взаємодіяти та працювати з іншими людьми. Використовує докази для підтвердження власної думки.

Приклади навчальної діяльності	Очікувані результати учіння	Дескриптори компетентностей для демократичної культури
5 Інтерв'ю з однокласником: «Скільки часу ти...?», «Що потрібно намагатися робити швидко, а з якою справою не можна поспішати?»	Встановлює, спираючись на власний досвід, послідовність подій у часі (раніше/пізніше, до/після, давно, у минулому, теперішньому, майбутньому). Досліджує і представляє (на прикладі однолітків) неповторність кожної людини. Уважно вислуховує думку співрозмовника, шануючи гідність інших.	Уважно слухає інших людей. Виявляє готовність взаємодіяти та працювати з іншими людьми. Співпрацює з іншими людьми заради спільних інтересів. Ставиться до всіх людей з повагою, незалежно від їхнього культурного походження.
6 Гра-руханка «Рухайся і замри!»	Аналізує свою поведінку. Досліджує і представляє неповторність кожного. Розповідає про свої зацікавлення. Уважно вислуховує думку співрозмовника, висловлює свій погляд, шануючи гідність інших. Пояснює, чому потрібно дотримуватися встановлених правил. Виробляє (з однокласниками) доброчесні правила взаємодії, переконує, що вони потрібні.	Якщо він/вона раниць чиїсь почуття, він/вона просить вибачення. Може критично відображати себе з різних точок зору. Може описати свою мотивацію. Висловлює повагу до інших.
7 Заняття «Відчуття часу»: ✓ Дослідження «Одна хвилина – мить чи вічність?»; ✓ «Діяльність за хвилину»; ✓ Прогнозування «Вірю – не вірю»; ✓ Критичне читання тексту «Вона привіде» за Н. Околітенко	Досліджує і представляє неповторність кожної людини. Пояснює, навіщо людині знати точний час, бути пунктуальною у школі і вдома. Розповідає про літературні персонажі та їх чесноти. Встановлює, спираючись на власний досвід, послідовність подій у часі (раніше/пізніше, до/після, давно, у минулому, теперішньому, майбутньому). Залучає однокласників, зокрема й тих, які відрізняються від нього/неї, до спілкування, гри, навчання. Співає державний гімн України. Називає видатних українців. Описує узвичаєні правила життя літературного героя, обмірковує й розповідає про його права й обов'язки.	Використовує докази для підтвердження власної думки. Може висловити свою думку на проблему. Може критично відображати себе з різних точок зору. Визнає відповідальність за свою поведінку. Дає можливість іншим висловити свою думку. Уважно прислухається до різних думок. Може критично відображати власні цінності та переконання.
8 Дослідження «Які документи я маю?»	Залучає дітей, зокрема й тих, які відрізняються від нього/неї, до спілкування, навчання. Уважно вислуховує думку співрозмовника, шануючи гідність інших. Довідується від старших людей або за допомогою цифрового пристрою (пошуковика) про значення та важливість документів.	Активно ділиться корисною інформацією з іншими. Визначає, що він/ вона уже знає, і чого ще не знає. Висловлює бажання самостійно вчитися нового. Використовує докази для підтвердження власної думки.

Приклади навчальної діяльності	Очікувані результати учіння	Дескриптори компетентностей для демократичної культури
9 Крісло автора «Час у сімейному колі»	Пояснює, чому люди перебувають разом, взаємодіють. Пояснює, які почуття пов'язують його/її з близькими людьми. Описує узвичаєні правила життя своєї сім'ї, пояснює їхнє значення для себе. Описує й обмірковує свої права й обов'язки в сім'ї. Формує запитання до батьків, розпитує про минуле. Встановлює, чим його /її дитинство відрізняється від дитинства старших родичів. Уважно вислуховує думку співрозмовника, шануючи гідність інших.	Може висловити свою думку на окреслену проблему. Демонструє повагу до людей, які мають відмінний соціально-економічний статус від його/її власного. Уважно слухає інших людей. Може критично відображати власні цінності та переконання. Намагається зрозуміти краще своїх друзів, уявляючи, як та чи інша ситуація виглядає з їхнього погляду. Може донести власну думку.
10 Критичне слухання тексту Наталі Забілої «Ластівки»	Розмірковує, якимим рисами має володіти людина і чому. Розповідає про літературні персонажі, складає перелік чеснот, якими володіє літературний персонаж. Обстоює думку, що не треба замовчувати негідної поведінки інших. Пояснює, які почуття пов'язують його/її з близькими людьми, висловлює припущення про те, чим вони зумовлені. Описує узвичаєні правила своєї сім'ї, пояснює їх значення для себе. Пояснює, чому природа важлива для людини. Пояснює, чому зберігати природу – обов'язок кожного. Знаходить у творі приклади патріотизму і людяності.	Може критично відображати ризики, пов'язані зі шкодою для довкілля. Може висловити свою думку щодо окресленої проблеми. Активно ділиться інформацією з іншими. Приділяє увагу тому, що було сказано, але і як було сказано. Перечитує матеріали ще раз після першого прочитання, щоб зрозуміти, чи він/ вона правильно все зрозумів (-ла). Визначає, що він/ вона уже знає, і чого ще не знає.
11 Гра «Великодні зустрічі»	Досліджує і представляє неповторність кожної людини. Уважно вислуховує думку співрозмовника, шануючи гідність інших. Моделює ситуації, у яких підтримує та підбадьорює інших.	Вибудовує позитивні стосунки з іншими людьми у групі. Якщо він/вона ранить чиїсь почуття, то просить вибачення. Ставиться до всіх людей з повагою, незалежно від їхнього культурного походження. Виявляє готовність взаємодіяти та працювати з іншими людьми.
12 Міркування-обговорення «Що означають ці вислови»	Пояснює, що означають вислови, пов'язані з поняттям часу. Уважно вислуховує думку співрозмовника, шануючи гідність інших. Запитує про значення незрозумілого слова чи словосполучення в дорослих або довідується про це за допомогою цифрового пристрою (пошуковика).	Уважно прислухається до різних думок. Виявляє здатність ідентифікувати ресурси для навчання. Може пояснити власну думку. Приділяє увагу не тільки тому, що було сказано, але і як це було сказано.

Приклади навчальної діяльності	Очікувані результати учіння	Дескриптори компетентностей для демократичної культури
 Дискусія «Час». Вправа «Займи позицію»	Уважно вислуховує думку співрозмовника, шануючи гідність інших. Аналізує свою поведінку, уподобання. Обмірковує, пояснює та переконує, займає активну позицію щодо проблеми. Обстоює думку про цінність дитинства, часу, навчання.	Може висловити свою думку щодо окресленої проблеми. Показує, що він/ вона бере відповідальність за свої вчинки. Може критично відображати себе з різних точок зору. Дає можливість іншим висловити свою думку. Уважно прислухається до різних думок. Може критично відображати власні цінності та переконання.
 Мозковий штурм «Коли не можна гаяти часу»	Розпізнає ситуації небезпеки та пояснює, що робити в цих ситуаціях. Уважно вислуховує думку співрозмовника, шануючи гідність інших.	Бере на себе завдання, що передбачають дії в незнайомих та незвичних обставинах. Почуває себе комфортно у незвичних ситуаціях. Дає можливість іншим висловити свою думку. Уважно прислухається до різних думок. Здатен ефективно та з повагою працювати з іншими. Активно ділиться корисною інформацією з іншими.

Вправа «Очікування, сподівання»

Діти сідають колом. По черзі говорять свої очікування, сподівання стосовно навчальної діяльності (щодо ближнього майбутнього). Свої очікування діти записують на картках-наліпках. Кожен учасник прикріплює свої картки-наліпки на великий аркуш чи дошку. Після діяльності (наприкінці всіх занять) усі знову зустрічаються в колі, беруть свої очікування і аналізують, чи їхні очікування і сподівання здійснилися (це вже теперішній час).

Приклади:

Я сподіваюсь, що буде весело.

Я думаю, що буду уважною.

Я очікую, що дізнаюсь щось дуже важливе.

Я хочу, щоб гра мені сподобалась.

Я хочу навчитись, зрозуміти, з'ясувати, запам'ятати...

Коментар для вчителя:

Залучайте всіх дітей до відповідей, проте не примушуйте, якщо дитина не готова. Обговоріть вправу, наголошуючи, що коли ми писали очікування стосовно майбутнього, то ця дія (ви-значення очікувань) вже в минулому. Чи ці очікування здійснилися, ми можемо визначити в теперішньому часі – тепер, зараз.

Практичне завдання «Часова шкала мого дня»

Учитель розповідає:

– Світ, у якому ми живемо, величній і неозорий. Простір не має ні початку, ні кінця, він безмежний. Рухатися у часі – означає змінюватися. Одні зміни важко зауважити, інші відбуваються на наших очах. Швидко чи повільно, але змінюється все.

Що таке час? Ми всі знаємо, що таке час, але пояснити словами, що воно таке, непросто. Час тісно пов'язаний із простором – один без одного вони існувати не можуть. Але у просторі ми можемо рухатися, куди забажаємо, а в часі ми рухаємося лише в одному напрямку.

Завдання для учнів

Що приходить на гадку, коли ми чуємо слово «час»? З чим асоціюється нам час? (годинник, літні люди, пори року тощо).

Учитель записує усі асоціації, пов'язані з цим поняттям.

Учитель повідомляє, що час часто уявляють у вигляді шкали/ лінійки, за якою можна розкласти події.

Завдання для учнів:

- ✓ Розкладіть на часовій шкалі сьогоднішній (вчорашній) день.

Завдання дітям із рідними:

- ✓ Розкладіть на часовій шкалі свої роки й обговоріть з рідними, що на кожному році вашого життя було особливим.
- ✓ Батьки розкладають на часовій шкалі найважливіші події свого життя, про які хочуть розказати своїм дітям.

Робота в парах: одиниці вимірювання часу

Учитель готує картки зі словами, які є одиницями вимірювання часу (тисячоліття, століття, рік, пора року, місяць, тиждень, доба, година, хвилина і секунда).

Учитель пояснює:

– Час важливий для кожного. Людина навчилася вимірювати час.

Життя небесних тіл триває мільйони, мільярди літ. Життя метелика триває лиш декілька днів.

Пригадайте відомі вам одиниці вимірювання часу.

Завдання для учнів у групах:

- ✓ Розкладіть картки зі словами, які є одиницями вимірювання часу, у такій послідовності: від найменшої одиниці до найбільшої.

тисячоліття

місяць

секунда

століття

доба

рік

хвилина

пора року

тиждень

година

Запитання для обговорення:

- ✓ Навіщо так багато одиниць вимірювання часу?
- ✓ Які одиниці коли нам потрібні?
- ✓ У якому тисячолітті ми живемо? А столітті?
- ✓ Які три одиниці часу пов'язані з небесними явищами?

Рекомендація вчителів:

Після цього можна пограти у гру: «День! Ніч!»

3 Бесіда з учнями «Чи пунктуальність – це цінність?»

Запитання для обговорення

- ✓ Що таке пунктуальність?
- ✓ Що потрібно знати і вміти, щоб бути пунктуальним?
- ✓ Чи пунктуальність – це цінність?
- ✓ Чи ви завжди пунктуальні?
- ✓ Чи траплялося у вашому житті, що ви були непунктуальними?
- ✓ Що треба зробити, якщо ви спізнилися, виявилися непунктуальними? (попросити вибачення, на майбутнє – завжди планувати свій час так, щоб залишати кілька хвилин на непередбачувані події тощо).

4 Вправа «Вік людини»

Учитель розповідає:

– Ти і люди довкола, тварини, рослини постійно перебувають у русі.

Людина працює, навчається, відпочиває, у повітрі літає птах, над квіткою пурхає метелик, в'ється квасоля, повзає змія.

Навіть коли не рухаєшся – ти дихаєш, у твоєму організмі б'ється серце, тече кров.

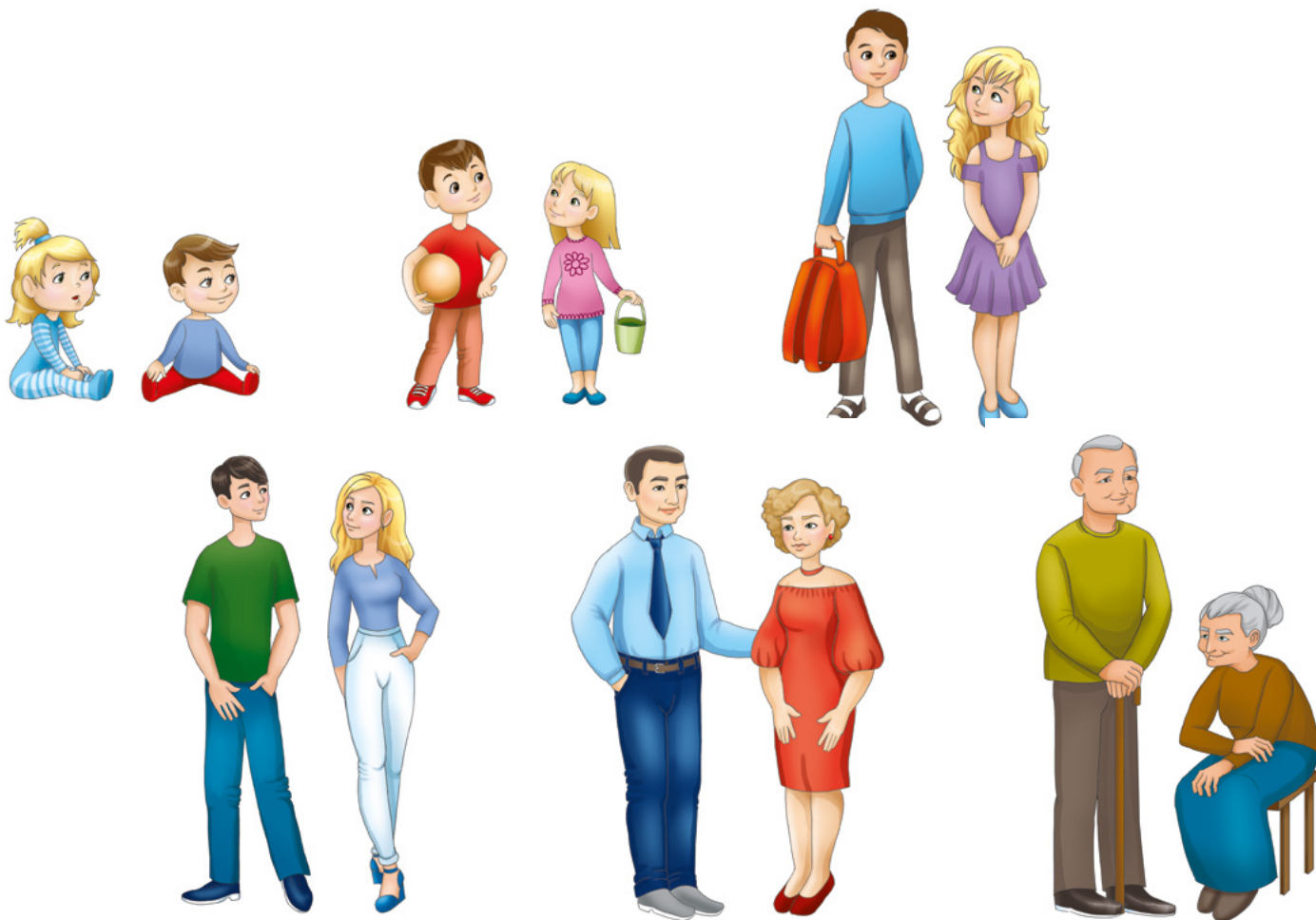
Людина від народження постійно розвивається, росте, зовні змінюється. Змінюються з часом навіть нерухомі об'єкти, наприклад, каміння.

Завдання:

- Кожен учень отримує картку, де має вписати роки, які відповідають певному віковому періоду, та з'єднати ці стовпчики з малюнками людей відповідного віку.
- Виконавши завдання, учень має обговорити із сусідом/ сусідкою по парті результат виконаної роботи.

немовля	дитинство	підлітковий період
юність	дорослий вік	похилий/ літній вік

15–20 років	61–75 років	21–60 років
до 1 року	11–14 років	1–10 років

Запитання для обговорення:

- ✓ Як змінюється людина впродовж життя?
- ✓ Що таке люди літнього віку? Чи це люди, які люблять літо?
- ✓ Чому так називають цих людей? (тут ідеться не про літо, а про літа (роки)).
- ✓ Чому словосполучення «старі люди» можуть ображати старших/ літніх людей?
- ✓ Чим відрізняється ваше дитинство від дитинства старших родичів?
- ✓ Чи відрізняється життя кожного покоління від життя іншого? Чому? Від чого це залежить?

5

Інтерв'ю з однокласником «Скільки часу ти...?», «Що потрібно намагатися робити швидко, а з якою справою не можна поспішати?»

Діти ознайомлюються із запитаннями, надають свої відповіді. Використовуючи вправу «Годинник» (посібник для першого класу «Розвиваємо громадянські компетентності з 1-го класу», тема «Таємниці космосу»), діти об'єднуються у двійки й опитують одне одного.

Завдання дітям:

- Впиши у відповідну графу цифрою відповіді на запитання:

Скільки часу ти?

	Моє ім'я _____	Ім'я однокласниці/-ка _____
Скільки часу з тобою твоє ім'я?		
Скільки часу ти школяр?		
Скільки років ти вже читаєш самостійно?		
Скільки часу ти житель нашого населеного пункту?		
Скільки часу ти громадянин України?		
Напиши своє запитання:		

Запитання для обговорення:

- ✓ Чи особа, яка брала у тебе інтерв'ю, уважно вислуховує думку співрозмовника?
- ✓ Чи були їй цікавими твої відповіді?
- ✓ Як ти можеш це розпізнати?
- ✓ Чи можна на прикладі цього інтерв'ю побачити неповторність кожної людини?

Завдання дітям:

- Зроби позначку «+» у відповідній графі навпроти запитання:

**Що потрібно намагатися робити швидко,
а з якою справою не можна поспішати?**

	Моє ім'я		Ім'я однокласниці/-ка	
	робити швидко	не можна поспішати	робити швидко	не можна поспішати
Пити воду				
Їсти				
Перевдягатися на фізкультуру				
Перестрибувати через калюжу				
Писати писанки				
Грати в ігри на швидкість (наприклад: гра на швидку реакцію TWINS)				
Працювати на уроці				
Напиши свій варіант				

Запитання для обговорення:

- ✓ Чи особа, яка брала у тебе інтерв'ю, уважно вислуховує думку співрозмовника?
- ✓ Чи були їй цікавими твої відповіді?
- ✓ Як ти можеш це розпізнати?
- ✓ Чи можна на прикладі цього інтерв'ю побачити, що важливо дотримуватися правил?

Гра-руханка «Рухайся і замри!»

Діти мають пригадати тварин України. Для гри потрібно обрати 3-х: одного – «повільного» (равлик, черепаха), другого – «швидкого» (коза, корова), третього – «ще швидшого» (кінь, собака).

Варто наголосити дітям, що вони можуть рухатися в усіх напрямках та уникати зіткнення з іншими учасниками.

Правила гри:

Діти обирають тваринку України і рухаються в її темпі, а потім завмирають за командою ведучого. Гру повторюють кілька разів.

Інструкція для дітей:

Зараз ви буде тваринкою повільною і маєте рухатись, як ця тваринка.

I етап

Обрали тваринку? Починаємо спокійно рухатися, як би це робила тваринка, яку ви задумали, в будь-якому напрямку. Не наштовхуйтеся на інших дітей, але рухайтесь у всіх напрямках.

А тепер – замріть! Вам сподобалося?

II етап

А тепер ви буде тваринкою, яка рухається швидше, і ви маєте рухатися, як ця тваринка. Пригадали, яку тваринку ви обирали? Починаємо рухатися, як би це робила тваринка, яку ви задумали, в будь-якому напрямку. Не наштовхуйтеся на інших дітей, але й рухайтесь у всіх напрямках.

А тепер – замріть!

III етап

Цього разу рухайтесь, як найшвидша тваринка.

А тепер – замріть!

Яку тваринку вам найбільше сподобалось відтворювати, копіювати?

IV етап

Ще один раз пограємо. Зараз рухайтесь як тваринка, якою вам найбільше сподобалось бути у цій грі. Замріть!

Запитання для обговорення:

- ✓ Як ви себе почували, коли рухались, як повільна тваринка, найшвидша тваринка?
- ✓ Коли найскладніше було «завмерти», чи тоді, коли рухались, як повільна тваринка, чи тоді, коли рухались, як швидка тваринка? Чому?
- ✓ В останньому варіанті гри хтось рухався швидко, хтось повільно. Як ви тоді себе почували? Коли ви відчували найбільшу небезпеку? Що ми можемо вдіяти, щоб почуватися безпечніше під час цієї гри? Які саме правила потрібно обговорити і прийняти?
- ✓ Які з наших правил класу можна запропонувати для цієї гри?

Коментар для вчителя:

Кожен із нас навчається, розвивається у своєму темпі, зі своєю швидкістю. Кожен має свою швидкість, як при бігу чи ходьбі, так само у процесах росту тіла, у сприйнятті інформації і її відтворенні. І щоб нам було комфортно «рухатися» в житті, ми маємо пізнавати себе і розуміти, що ми всі різні, але маємо багато схожого, поважаємо один одного і допомагаємо один одному «рухатися» вперед.

7

Заняття «Відчуття часу»

- Дослідження «Одна хвилина – мить чи вічність?»

Завдання дітям:

За сигналом таймера діти заплющують очі на одну хвилину, займаючи зручну позицію (можна очі закрити руками, покласти голову на парту).

Діти мають самі визначити, коли мине хвилина, і в ту мить сісти в позицію «школяра» й розплющити очі, спрямувавши погляд на годинник-таймер. Потім кожен з учнів визначає, скільки секунд вони перебували із заплющеними очима.

Поаплодуйте тим дітям, які розплющили очі рівно за хвилину.

Під час дослідження усі дотримуються повної тиші – про це домовляються перед початком дослідження.

■ Експеримент «Діяльність за хвилину»

Учитель запитує: «Чи можна за одну хвилину зробити щось хороше?»

Спробуємо за цей час написати есемеску/ записку комусь рідному, другові/ подрузі, однокласникові/ однокласниці:

Ти мені подобаєшся!
Я тебе люблю!
Я хочу з тобою товаришувати!
Дякую тобі за дружбу!
Я пишаюся тобою!
Дякую за доброзичливість!
Ваші варіанти тексту...

У цей час учителька може написати кожному учневі есемеску/ записку:

Бажаю тобі гарного дня!
Ви чудові учні!
Що ще доброго можна зробити за хвилину?

(Попросити пробачення в того, кого образив; зробити невеликий приємний подарунок будь-кому, сказати комплімент тощо).

Учитель підводить підсумки: Кожна людина відчуває час по-своєму.

Одна хвилина – це багато чи мало?

Хвилина, проведена в кріслі зубного лікаря, здається значно довшою, ніж хвилина, проведена за цікавою розмовою, книгою чи комп'ютерною грою.

Рекомендація для вчителя:

Школярі провели дослідження, що відбувається за 5 секунд, і за цими матеріалами зробили ролик. Можна з учня переглянути ролик і обговорити цю інформацію.

[Ролик «5 секунд»](#)

[відео 1](#)

■ Вправа «Вірю – не вірю»

Учні по черзі стверджують, що вони здатні зробити за одну хвилину.

Наприклад: За одну хвилину я можу ...:

- ✓ проспівати гімн (славень) України;
- ✓ розв'язати безпомилково 10 прикладів;
- ✓ прочитати 60 слів (див. слова, подані нижче у таблиці);
- ✓ назвати 10 відомих українців;
- ✓ обняти 10 однокласників з їхнього дозволу тощо.

Довіра	Прапор	Впевненість	Любов	Сміливість
Батьківщина	Турбота	Пробачення	Чесність	Доброта
Милосердя	Повага	Герб	Єдність	Спільнота
Громада	Громадянин	Громадянка	Сім'я	Батьки
Родина	Культура	Мова	Конституція	Сонце
Земля	Дім	Школа	Мама	Бабуся
Дідусь	Мрія	Освіта	Зростання	Вчинок
Правила	Закони	Держава	Відповідальність	Свобода
Розмаїття	Довкілля	Народ	Україна	Брат
Простір	Правда	Інформація	Минуле	Сучасне
Історія	Гідність	Людина	Особистість	Права
Дитина	Місто	Село	Тато	Сестра

Учитель може запропонувати учням скласти коротке повідомлення (оповідання), використовуючи слова з таблиці. Важлива умова – намагатися, щоб використаних слів було якомога більше, а текст – цікавий.

■ Критичне читання тексту за Наталею Околітенко «Вона приведе»

Вона приведе

Лиска – великий золотистий собака з білою зірочкою на лобі. Його залюбки брали із собою – на річку, до лісу.

Надвечір першого ж дня Лиска зникла. Скільки б не кликали, собаки не було. Це нам одразу збавило настрій: побачили кошики, повні грибів, згадалося, що давно нічого не їли... Ліс, досить таки привітний, враз наставив на нас колючки своїх небезпек та таємниць. Що з Лискою? Так-сяк зорінтувалися, вибралися на дорогу, а там нас попутня машина підвезла до села, де залітували на місяць.

Лиска привітала нас поблажливим помахуванням пухнастого хвоста.

– Що ж ти, сяка-така. Покинула своїх супутників, – напали ми на неї. – Теж мені, друг!

– Та вона справу мала – корову вести додому, – пояснила господиня. – О шостій годині пастух якраз жене худобу.

– Ну й Лиска! Не забула про свої обов'язки, як це нерідко з людьми трапляється, ще й час розрахувала так, щоб на шосту годину добігти до пасовиська.

І куди б ми Лиску не брали, десь по п'ятій вона неодмінно тікала: коли раніше, коли пізніше – залежно від того, як далеко заходили.

Одного разу я побачила її за роботою. Корова огиалась, хапаючи траву, а Лиска на неї погавкувала. Коли ж Зірка не звертала уваги, легенько покусувала її за ноги. Мовляв, швидше додому, не бари мене: може на річку візьмуть увечері...

Запитання для обговорення:

- ✓ Як розуміти вислів «залітувати на місяць»? На скільки місяців можна «залітувати»?
- ✓ Які обов'язки були у Лиски? Чи охоче вона їх виконувала?
- ✓ Як Лисці вдавалося щоразу на шосту годину добігати на пасовисько? Знайдіть цю інформацію у тексті.
- ✓ А чи мала Лиска права? Хто собаці надає права?
- ✓ Чи любила Лиска мандрувати, подорожувати з людьми?
- ✓ Як Лиска пришвидшувала рух корівки Зірки?

Коментар для вчителя:

Учені встановили, що у людини і тварини є «біологічний годинник», який регулює їхні життєві процеси.

Використані джерела:

Околітенко Н.І. Годинник життя: Наук.-худож. книжка: Для серед. та ст. шк. віку/ Худож. оформл. В.Л. Єрмолаєва. – К.: Веселка, 1987. – 166с.

Дослідження «Які документи я маю?»

Учитель готує ксерокопії документів: свідоцтва про народження, «Учнівського квитка», «Читацького квитка».

Які є ще свідоцтва (посвідчення) у твоїх рідних? (напр. свідоцтво про одруження, посвідчення водія тощо.)

Яку інформацію вони несуть?

Коли ти отримаєш паспорт?

Довідка для вчителя та батьків

Паспорт (фр. passeport) – документ, що посвідчує особу та підтверджує громадянство. Первісне значення – дозвіл на проїзд через порт. Паспорт надає право легально перетинати кордон.

Від 1 січня 2016 року в Україні особам, які досягли 16-річного віку, видаються паспорти, виготовлені у формі картки, що містить безконтактний електронний носій (ID-картка). Вона буде замінюватися щодесять років. Оформити ID-картку може громадянин України при настанні 14-річного віку, втраті паспорта, зміні прізвища, замість вклеювання фотокартки до паспорта зразка 1994 року або у разі заміни паспорта зразка 1994 року на ID-картку – за бажанням.

Запитання для обговорення:

- ✓ Чи твоє портфоліо є документом?
- ✓ Які шкільні документи ти знаєш?
- ✓ Який документ засвідчує, що ти громадянин України?

Крісло автора «Час у сімейному колі»

Діти у «кріслі автора» розповідають про спілкування зі своїми старшими родичами за попередньо поданими завданнями.

Завдання дітям:

Розпитати в батьків та інших старших родичів про їхнє дитинство:

- Чому було цікаво спілкуватися зі старшими родичами?
- Чи зміцнює спілкування родину?
- Які були насмачніші солодощі у дитинстві старших родичів?
- Як проводили вільний час?
- У які ігри бавилися?
- Які книжки любили читати?

Критичне слухання тексту Наталі Забілої «Ластівки»

Учителька розповідає про те, що це оповідання могло б бути одним із найулюбленіших для бабусь і дідусів другокласників, бо написане воно ще у минулому столітті.

Ластівки

Пригріва весняне сонце. В рівчаках біжать струмки. Метушаться за віконцем клопітливі ластівки. Вже останній сніг розтанув. Тепло. Весело. Весна!.. Яся встане вранці-рано та відразу – до вікна:

– Чом це, мамо, пташенята до вікна летять щомить? Це вони до мене в хату, мабуть, хочуть залетіть? Відчини віконце, мамо, хай вони сюди летять! Я дивитимусь, руками я не буду їх займать!

Підлетіли. Відлетіли. Тільки крильця – блим та блим!

– Це вони будують вміло для своїх маляток дім. Все працюють безупинно, не марнують, бачиш, час. Грудочки м'якої глини в дзьобах носять раз у раз.

Скоро буде тут гніздечко, добре зліплене з землі. В нім лежатимуть яєчка у м'якесенькім кублі.

Потім будуть пташенята, ненажери – просто страх! Цілий день їм батько й мати все носитимуть комах.

Підростуть в маляток крила, мати їх навчить літати, – так, як мама Ясю вчила в книжці літери читати.

А тоді настане осінь. Стане зразу холодніш. Вранці ляжуть білі роси на травичку, на спориш...

– Взимку ж, мамо, пташенятам буде холодно в гнізді! Правда, ти до мене в хату всіх їх пустиш отоді?

– В теплий край тоді далеко полетять усі пташки: журавлі, качки, лелеки і маленькі ластівки.

А як буде знов надворі тепло, весело, весна, – прилетять пташки з-за моря знов до нашого вікна!

Запитання до обговорення:

- ✓ Як зрозуміти вислів «не марнувати часу»? А як би ластівки могли «марнувати час»?
- ✓ Чи буде у ластівок більше часу для відпочинку, коли з'являться пташенята? Чому? А як підростуть малята?
- ✓ З яким вмінням літати у ластівок автор порівнює вміння у людей? Знайдіть у тексті речення, яке про це розповідає? Прокоментуйте це порівняння.
- ✓ Чи відповідальна Яся? (турботлива, доброзичлива, відповідальна, співчутлива).
- ✓ Чому весною повертаються ластівки в Україну?

Завдання дітям:

- Знайдіть у тексті підтвердження того, що весняний час несе гарні зміни?
- Чому всім весело?
- Які зміни відбуваються влітку, восени, взимку?
- Чи можна сказати, що пори року допомагають вимірювати час? Чому?

Коментар для вчителя:

Лише три одиниці часу пов'язані з небесними явищами. Це – рік, місяць, доба. Для живих організмів, що живуть на Землі, особливо важлива зміна ночі і дня.

11 Гра «Великодні зустрічі»

Під час виконання вправи відбуваються «зустрічі» між учасниками, при чому щоразу з новою дитиною.

Завдання дітям:

- Легко розпочати контакт, підтримати розмову та розпрощатися.
- Учасники утворюють два кола – внутрішнє (нерухоме) та зовнішнє (рухоме) – за принципом «Каруселі», обличчям одне до одного.

Орієнтовні ситуації:

- «Перед Вами людина, яку Ви добре знаєте, але тривалий час не бачили. Ви радієте цій зустрічі».
- «Перед Вами незнайома людина. Познайомтесь із нею».
- «Перед Вами маленька дитина, яку щось злякало. Підійдіть до неї та заспокойте».
- «Після тривалої розлуки Ви зустрічаєте найкращого друга (родича). Ви дуже раді зустрічі».

На встановлення контакту й проведення розмови відведено 3–4 хвилини. Потім учитель дає сигнал і пари учасників змінюються.

12 Міркування-обговорення «Що означають вислови?»

Коментар для вчителя:

Після міркувань-обговорень доречно переглянути мультфільм. Під час перегляду діти мають прослідкувати, де є схожі ситуації, які обговорювались у вправі.

[Мультфільм «Фіксики. Годинник».](#)

[відео 2](#)

Дискусія «Час» (вправа «Займи позицію»)

Учитель пропонує провести вправу «Займи позицію». Після кожного твердження діти рухаються до одного з аркушів паперу, де позначено чотири можливі погляди: «Так». «Ні». «Хочу висловитись». «Сумніваюсь». Коли діти обрали позицію, вони мають час на коротке представлення своїх думок. Потім учитель зачитує наступне твердження.

Твердження для дискусії:

- ✓ Комп'ютерні ігри «викрадають» у мене час.
- ✓ Заняття в школі починаються надто рано.
- ✓ Запізнюватись – це нормально.
- ✓ Час сьогодні є найбільшою цінністю.

Мозковий штурм: «Коли не можна гаяти часу»

Діти в малих групах/ фронтально висловлюють думки щодо пропонованої теми і можуть наводити приклади.

Наприклад:

Коли ти чи хтось інший потрапив у біду. (Відразу ж можна нагадати номери телефонів батьків та відповідних служб.)

Коли переходиш дорогу на пішохідному переході.

Коли пообіцяв...

Коли запізнюєшся...

Заняття для педагогів та батьків:

1. Коротка розмова «Озираючись у минуле»

Розкажіть дитині про Ваше дитинство – смішні історії, найбільш хвилюючі миті, враження, радості, страхи. Так Ваша дитина відчуватиме тісніший зв'язок між Вами і нею, теж ділитиметься з Вами своїми думками.

Як Ви дружили? Як ходили до школи? Як уперше побачили море/ пішли в кіно? Які традиції панували у Вашій сім'ї? Які книжки тоді читали? Що колекціонували? Можливо, ще залишилася Ваша колекція?

Спробуйте розповісти цікаву історію про своє дитинство.

Щоби легше його пригадати, заповніть опитувальник.

КОЛИ Я БУВ МАЛИМ/ БУЛА МАЛОЮ

Автор/ авторка: _____

Дитяче прізвисько (якщо необразливе) _____

Казка, яку я пам'ятаю дотепер _____

Моїм улюбленим заняттям у дитинстві було _____

Найважливішим рішенням у моєму житті було _____

Перший раз я одягнув костюм /взула взуття на високому каблуку _____

На своє перше побачення я _____

Страва, яку я люблю готувати _____

Найважливіше, чого я навчився (-лася), було _____

Зі шкільного життя мені запам'ятались _____

2. Обговорення «Немає часу на дитинство»

Читання й обговорення 1-ї частини вірша «Швидко!» Данути Вавілов.

Данута Вавілов

ШВИДКО

(з польської переклала Ірина Кононенко)

Швидко встань і одягнися!
Швидко снідай, не барися!
Швидко руки мий і шию!
Швидко, бо сама помию!
Швидко, тато нас чекає!
Швидко, наш трамвай тікає!
Швидко забігай до класу!
Швидко, бо немає часу!

І весь час немає часу...

А я хочу самостійно
по калюжі йти спокійно,
їсти бублик півгодини
і дивитись на машини,
і на дощик, і на хмарку,
на kota і на канарку.
Довго хлюпатись у ванні,
бумкати на барабані,
пасочки ліпити з глини,
і не бігти щохвилини.

Зрозумійте, це - важливо:
хочу жити **не-квап-ли-во!**

Обговорення:

- ✓ А що у відповідь каже Ваша дитина?
- ✓ Чому так багато різних відповідей – у кожного своя?
- ✓ Коли Ваша дитина відчувається щасливою?
- ✓ Скільки часу щодня Ви є з дитиною: спокійно розмовляєте, обмінюєтесь планами, спільно вирішуєте, читаєте їй вголос...?
- ✓ Що ми можемо зробити для того, щоб частіше відчувати себе щасливими?
- ✓ Що ми можемо робити для того, щоб діти наші росли впевненими, відповідальними, щасливими?
- ✓ Неквапливість життя – чи реальна у нашому швидкому темпі життя?

3. Дискусія про щастя

Ця інформація про данців, які вже вкотре входять до трійки найщасливіших народів світу.

«Hygge» – філософія щастя

Щорічна Всесвітня доповідь про щастя (World Happiness Report) містить рейтинг країн світу за рівнем відчуття щастя їхнього населення. Данці вже вкотре входять до трійки найщасливіших. У чому секрет їхнього щастя? Данці мають надзвичайно високий рівень соціальної довіри. Люди довіряють і один одному, і державі. Цінності довіри закарбовані у данській культурі і суспільстві та мають коріння в данській історії. Ідея у тому, що кожен робить свій внесок у суспільство, а суспільство допомагає всім. Неодмінною частиною життя данців є «hygge» – філософія скандинавського щастя. Це слово важко перекласти, проте загалом мова йде про неквапливість життя та пошук позитиву у звичайних життєвих моментах – спілкуванні з родиною, друзями, відпочинку та єднанні з природою, прогулянці на велосипеді (це найулюбленіший транспорт данців), читанні книги чи перегляді улюбленого серіалу. «Hygge» – це задоволення від простих, звичайних, щоденних моментів життя разом із дорогими та приємними тобі людьми.

Будьте щасливі, наповнюйте щастям кожну хвилину життя, радійте сонцю і насолоджуйтесь теплим літнім дощиком, даруйте свій час близьким – і Всесвіт неодмінно відгукнеться!

4. Розмова про те, як спільно проводити час із дитиною

75 обов'язкових занять із дитиною для яскравих та щасливих спогадів про дитинство

1. Пускати сонячні зайчики.
2. Спостерігати, як проростає насіння.
3. Разом скотитися із засніженого пагорба.
4. Принести з морозу і поставити у воду гілку.
5. Вирізати щелепи з апельсинової шкірочки.
6. Дивитися на зорі.
7. Заштриховувати монетки і листя, заховані під папером.
8. Трясти олівець, щоб здавалося, що він став гнучким.
9. Дірявити крижинки під струменем води.
10. Приготувати палений цукор у ложці.
11. Вирізати гірлянди паперових чоловічків.
12. Показувати театр тіней.
13. Пускати «млинці» на воді.
14. Малювати мультфільм на полях зошита.
15. Влаштовувати житло в коробці від холодильника.
16. Плести вінки.
17. Робити «виверження вулкану» з лимонної кислоти і соди.
18. Показати фокус із наелектризованими паперовими фігурками.
19. Писати під копірку.
20. Зробити бризкалки з пляшок і влаштувати бій.
21. Слухати спів птахів.
22. Пускати тріски за течією, рити канали і робити загати.

23. Побудувати курінь.
24. Трясти гілку дерева, коли дитина стоїть під нею, і влаштувати листопад (снігопад, дощик).
25. Спостерігати схід та захід сонця.
26. Милуватися місячною доріжкою.
27. Дивитись на хмари і придумувати, на що вони схожі.
28. Зробити флюгер і пастку для вітру.
29. Світити в темряві ліхтариком.
30. Робити восьминогів з кульбабок і лялечок з шипшини.
31. Сходити на риболовлю.
32. Залишати відбитки тіла на снігу.
33. Годувати птахів.
34. Робити «таємничку».
35. Будувати хатку під столом.
36. Сидіти біля багаття. Смажити хліб на прутику.
37. Запускати повітряного змія.
38. Крутити дитину за руки.
39. Побудувати замок із піску. Закопуватися в пісок. Вирити глибоку криницю, щоб дістати води.
40. Сидіти в темряві при свічках.
41. Робити «ріжки» із намиленого волосся, ставлячи його сторч.
42. Дути в порожню пляшку.
43. Повторювати одне слово багато разів, щоб воно перетворилося в інше.
44. Видавати переможний крик команчів.
45. Дивуватися своїй гігантській тіні і грати з тінями у «спіймайки».
46. Стрибнути в центр калюжі.
47. Робити записи молоком.
48. Влаштувати бурю у склянці води.
49. Закопати скарб у тарілці з кашею.
50. Порозумітися за допомогою знаків.
51. Зробити «носики»/ «дзьобики» із крилаток клена, ордени з будяків, кульчики з черешень.
52. Дути на пушинку.
53. Залишити травинку в мурашнику і потім спробувати мурашину кислоту.
54. Їсти заячу капусту, смоктати смолу, злизувати березовий сік і кленовий сироп, жувати травинки.
55. Витискати формочками тісто на печиво.
56. Нанизувати ягоди на травинку.
57. Грати в «циклопів».
58. Співати хором.
59. Полагодити улюблену іграшку.
60. Пускати мильні бульбашки.
61. Прикрашати ялинку/ робити «дідуха».
62. Свистіти через стручок акації.
63. Змайструвати ляльковий будиночок.
64. Залізти на дерево.
65. Грати в привидів.
66. Придумувати маскарадні костюми й одягати їх.
67. Говорити про мрії.
68. Стукати в саморобний барабан.
69. Запустити в небо паперових літаків.
70. Організувати дитяче свято.
71. Дивитись на світ через кольорові скельця.
72. Малювати на запітнілому склі.
73. Стрибати в купи осіннього листя.
74. Почати обід із десерту.
75. Одягти на дитину свій одяг.

Використані джерела:

Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів «Безпечний простір»: навчально-методичний посіб. – Київ: НаУКМА, ГЛІФ Медіа, 2017. – 208 с.

Рекомендована книга для сімейного читання:

Вишневський Я. Л. Марцелінка. У пошуках найважливішого. Казка трошки наукова/ Пер. з пол. О. Кравець. Іл. Марцін Півоварські. – К.: «Махаон-Україна», 2014. – 96 с.

Казка для дорослих і дітей від автора культового роману про любов «Самотність у мережі».

Дорослі думають, що знають усе на світі. Хоча діти ставлять стільки несподіваних і каверзних запитань, що розгубиться будь-який дорослий.

Марцелінці пощастило, вона зустріла того, хто залюбки відповість на її нескінченні «чому», проведе екскурсії Всесвітом і розповість казку.

У цій казці питання виникнення Всесвіту стануть простими і зрозумілими, а величезний космос виявиться сповнений дивовижних відкриттів, і в ньому буде зовсім не самотньо і не страшно.